

Civilní obrana a civilní ochrana

V přípravě na potenciální válku v Evropě bychom se měli dívat na pojem „Civilní obrana“ mnohem šíře a komplexněji, než dosud, abychom si ujasnili celkový obraz obsahu systému obrany státu.

Komplexní obrana státu se řeší ve všech čtyřech oblastech válečného potenciálu státu:¹⁾

- v oblasti obyvatelstva, jeho morálně politického potenciálu, branné a odborné přípravy, v oblasti politického a politicko-správního řízení státu, školství a kultury;

- v oblasti ekonomického potenciálu, tj. v národním hospodářství (finance, výroba, doprava, spoje, služby);

- v oblasti vědeckotechnického potenciálu (zapojení státní vědecké výzkumné a vývojové základny do výzkumu a vývoje všestranných příprav státu na válku a také do vedení války v jejím průběhu;²⁾

- v oblasti vojenského potenciálu (výstavba a všestranná příprava ozbrojených sil k vedení ozbrojeného zápasu) a realizace ozbrojeného zápasu.

Na kvalitě a kvantitě vojenského potenciálu je bezprostředně závislá potence a pohotovost státu k vedení ozbrojeného zápasu, tedy toho násilného prostředku, který je charakteristikou pro válku jako pokračování politiky násilnými prostředky.

Na kvalitě ostatních složek válečného potenciálu je vedení ozbrojeného zápasu závislé zprostředkovaně — jsou podmínkou schopnosti vést ozbrojený zápas.

¹⁾ Válečný potenciál státu vyjadřuje schopnost a kapacitu státu vést válku, tj. vyjadřuje celkovou schopnost, způsobilost a kapacitu obrany státu.

²⁾ V současném období rozvoje vědeckotechnické revoluce se stala věda reálnou výrobní silou. Stala se tudíž také i reálnou silou v přípravě a vedení války, reálnou součástí válečného potenciálu, jehož kvalita je na ní přímo závislá.

Všechny složky válečného potenciálu komplexně vyjadřují schopnost a kapacitu státu k vedení války.

Podle hrubého dělítky je můžeme rozdělit na dvě skupiny opatření (nikoli však na dva podsystemy):

- v oblasti vojenské,
- v oblasti nevojenské.

První je oblast přípravy a vedení ozbrojeného zápasu, druhá je oblast politického, ekonomického a vědeckotechnického zápasu, který probíhá za války i v míru. Obranná opatření v první oblasti můžeme nazvat **Vojenskou obranou**, v druhé oblasti **Civilní obranou** (nebo Nevojenskou obranou).

Toto pojetí civilní obrany je tedy mnohem širší, obsahuje velký počet důležitých prvků obrany státu, z nichž jedním je i dnešní „CO“, tj. ochrana obyvatelstva a národního majetku před následky ničivé činnosti ozbrojeného zápasu.

Metodicky můžeme každý prvek a každou oblast obrany členit na

- přípravu obrany v míru,
- mobilizaci a
- realizaci připravených opatření a jejich rozvíjení v průběhu války.

Obsahem druhé oblasti civilní obrany (nevojenské obrany) jsou opatření, která řeší mírovou přípravu, mobilizaci a realizaci v průběhu války, a to

- vnitřní a zahraniční politiky státu,
- politického a politicko-správního řízení státu,

- morální, politické a branné výchovy socialistického občana (oblast školství, kultury, tisku, rozhlasu, televize, filmu, divadla, občanských politických a

masových organizací),
— zpravodajství aj.

Obsahem druhé oblasti civilní obrany (nevojenské obrany) jsou opatření, která řeší mírovou přípravu, mobilizaci a realizaci v průběhu války na úseku

- ekonomického řízení státu,
- financí,
- těžby a průmyslové výroby,
- zemědělské výroby a lesů,
- energetiky, vodních zdrojů a toků,
- investiční výstavby a operační přípravy území státu,
- dopravy a spojů,
- obchodu (zahraničního i vnitřního) a distribuce,
- státních hmotných a mobilizačních rezerv,
- služeb aj.

Obsahem třetí oblasti civilní obrany jsou opatření řešící mírovou přípravu, mobilizaci a realizaci opatření ve vědeckém výzkumu pro všechny oblasti obrany (vojenské i civilní) země ve všech oborech vědeckého výzkumu, tj.

- ve společenských vědách,
- v matematicko-fyzikálních vědách,
- v lékařských a veterinárních vědách a
- v technických vědách.

Specifickou činností, prolínající všemi oblastmi takto chápané civilní obrany, je ochrana obyvatelstva a národního majetku před následky ničivé činnosti ozbrojeného zápasu v pojetí dnešní „CO“. Tuto činnost bychom měli správně nazývat „Civilní ochranou“, aby se ji rozlišilo od aktivní obrany obyvatelstva a teritoria státu, kterou uskutečňují vojenské prostředky a která patří nikoli do civilní, ale do vojenské sféry obrany státu.

Do pojmu „Civilní obrana“ („Nevojenská obrana“) — na rozdíl od „Vojenské obrany“ tedy spadá mnohem více činností, opatření a systémů, nejen ochrana obyvatelstva a materiálních hodnot. Tak jako obsahem války není jen ozbrojený zápas, ani obsahem obrany státu není jen obrana a ochrana proti projevům a následkům ozbrojeného zápasu. Válka je složitý pro-

ces — je to stav společnosti, v němž se rozpory řeší násilnými prostředky. Mobilizuje všechny prvky válečného potenciálu státu. Oba protivníci se snaží uchránit prvky svého válečného potenciálu a rozbit násilnými prostředky, nebo paralyzovat ekvivalentními prostředky prvky válečného potenciálu soupeře. Boj se vede kromě ozbrojeného zápasu (tj. ve vojenské oblasti) i všemi ostatními (nevojenskými) prostředky v oblasti morálního potenciálu („psychologická válka“) — „duševní obrana“, válečná propaganda, dezorientace, klamání, politická i ideologická diverze, atd.), v oblasti diplomacie, zahraniční a vnitřní politiky, v oblasti řízení, propagandy a protipropagandy, špionáže a protišpionáže, v oblasti financí a zahraničního obchodu. Protivník se snaží postihnout všemi prostředky oblasti národního hospodářství, ekonomického řízení, dopravy, spojů, zemědělství, zdravotnictví atd.

Nejen vojenské oblasti, ale i v těchto civilních činnostech se vede válka a jak je vidět nejen za války, ale i v míru se vede útočná i obranná činnost. Tyto civilní oblasti jsou velmi důležitým polem války. Aby za války obstály a podílely se přiměřenou měrou na zabezpečení vítězství musí být připraveny na útok a obranu i v míru. **Jsou důležitými oblastmi obrany státu.** Bez jejich připravenosti by obrana státu nebyla zajištěna. Všechny tyto civilní činnosti, včetně obrany obyvatelstva a materiálních hodnot státu **jsou součástí širšího pojetí pojmu „Civilní obrana“.**

Úkolem vědeckého výzkumu a praktických příprav obrany země je vytvořit z nich **jediný a jednotně řízený systém obrany státu**, zahrnující i prvky civilní obrany („CO“) dnešního pojetí, i činnost ozbrojených sil polního i teritoriálního určení, systém proporcionálně správně vyvážený ve struktuře, prostředcích, metodách řízení i ve fungování, systém dynamický a otevřený, aby se účelně rozvíjel a zdokonaloval.

V tomto pojetí můžeme tedy vymezit místo „Civilní obrany“ a „Civilní ochrany“ v obranném systému státu takto:

SYSTÉM OBRANY STÁTU			
VOJENSKÁ OBRANA		CIVILNÍ OBRANA	
Polní obrana	Obrana a ochrana teritoria	„CO“ — Ochrana obyvatelstva a materiálních hodnot	Válečné řízení státu. Obranná opatření v zahraniční a vnitřní politice, bezpečnosti, ekonomii, dopravě, spojích, zdravotnictví atd.

Tak se nesměšují vojenské a civilní funkce a činnosti, ale účelně navzájem na sebe navazují, doplňují se a kooperují. Civilní ochrana má v tomto modelu důležité místo jako jeden z hlavních prvků strategického zabezpečení obrany země. Naznačené členění obrany státu odstraňuje překrývání a dublování některých funkcí a zařízení obrany teritoria a „CO“ v dosavadním pojetí (např. systémy zjišťování situace, jako radiační hlášená síť, spojovací sítě, systémy „varování“ aj.). Rozlišení „vojenské“ a „civilní“ obrany by také pomohlo vyřešit problém univerzálního a efektivního využití všech prostředků obra-

ny státu. Univerzální princip by poskytl možnost posílit složku teritoriálních vojsk, která by mohla být cvičena a vybavena víceúčelově k plnění všech úkolů, operačně taktických i technických, obrany a ochrany území státu, obyvatelstva i materiálních hodnot. Systém „CO“ — ochrany obyvatelstva — v tomto pojetí, založený na svépomoci obyvatelstva, podniků a zařízení i služeb, by byl všeobecným základem strategického zabezpečení obrany teritoria, vhodně doplněný v klíčových strategických uzlech a objektech manévrovou činností teritoriálních univerzálních vojsk.

Civilní ochrana

Obsah pojmu „Civilní ochrana“ se rozvíjel a rozvíjí adekvátně s rozvojem ničivosti a rozmachu ozbrojeného zápasu.

Jako obranný prostředek proti rozvíjejícímu se letectvu vyvíjel se mezi 1. a 2. světovou válkou systém protiletadlové obrany a systém „Civilní protiletadlové obrany“, známý pod zkratkou „CPO“. Tento systém byl poměrně dobře rozvinut do zahájení druhé světové války ve středoevropských státech i v první Československé republice. Byl založen na myšlence svépomocné ochrany obyvatelstva v sídlištích i osazenstev závodů proti účinkům leteckého napadení. Jeho smyslem bylo uchránit životy a zdraví civilního obyvatelstva a také státní a soukromý majetek. Systém byl založen na zákonné povinnosti všech občanů, státních i soukromých podniků a organizací. Celá struktura systému CPO i výcvik občanstva v činnostech CPO byly řešeny „Zákonem o CPO ze dne 11. dubna 1935 č. 82 Sb. z. a n.“. Zákon byl rámcový a byl doplňován vládními směrnici a nařízeními. Civilním úřadům a orgánům zabezpečoval pravomoc vydávat nařízení a ukládat tresty za jejich neplnění.³⁾

Když zesilovalo nebezpečí napadení republiky ze strany fašistického Německa, přijalo Národní shromáždění ČSR v r. 1937 „Zákon č. 184/1937 Sb. z. a n. o branné výchově“.

Jeho smyslem bylo připravit a vychovávat lid k ochraně republiky pro případ války; připravit ho tak, aby ho bylo možno použít na frontě i v zápolí a ke všem službám, jak to obrana demokratické republiky bude vyžadovat.

V průběhu druhé světové války se letectvo dále mohutně rozvinulo v prostře-

dek velké ničivosti, schopný působit do tisícikilometrové hloubky zápolí. Vyvinul se z něj strategický prostředek, schopný postihovat ne jako dříve jen vojenský, ale také ekonomický a morální potenciál válčících stran. Rozvinuly se také metody jeho použití k ničení zbrojního a strategicky důležitého průmyslu, komunikací, dopravy a spojů a k dezorganizaci života v zápolí.

Bombardování zápolí mělo vliv na vzrůst ztrát civilního obyvatelstva. Poměr ztrát ve vojskách a civilním obyvatelstvu uvádějí některé prameny číslem 52 % vojenských a 48 % civilních osob, zatímco tento poměr v 1. světové válce byl 95 % vojáků k 5 % civilních osob. Tento poměr neukazuje přesně rozvoj ničivosti zbraňových systémů používaných na zápolí; je zkreslen genocidou plánovitě prováděnou fašistickým Německem na obyvatelstvu v obsazených územích. Vezmeme-li však na pomoc ještě čísla z Korejské války, kde se ukazují dokonce obrácený poměr 16 % vojenských k 84 % civilních ztrát,⁴⁾ můžeme bezpečně usoudit, že přes všechna opatření zdokonalené CPO, i v nejaderné moderní válce zůstává počet ztrát na civilním obyvatelstvu adekvátně technickým možnostem zbraňových systémů ničit zápolí. V potenciální válce hlavní imperialistické koalice proti socialistické koalici by bez použití ZHN byly ohromné ztráty na civilním obyvatelstvu; bez komplexní systémové obrany a ochrany zápolí a obyvatelstva by pravděpodobně byly mnohem větší (v absolutním počtu i v %) než ztráty vojenské. Při neomezeném použití jaderných zbraní, případně i ostatních prostředků

⁴⁾ Poměry ztrát podle studijních pramenů ŠCOS z r. 1969.

Pozn.: Ani Korejská válka vzhledem k svému speciálnímu charakteru nemůže být považována za obecně platnou normu.

³⁾ Viz citovaný zákon a Ing. Dr. Karel Paul: „CPO — první díl“ — příručka — Sfinx Praha 1937.

hromadného ničení, by byly určitě mnohonásobně větší než ztráty vojenské. V ČSSR by mohly ztráty na civilním obyvatelstvu přesáhnout i celkové počty zmobilizované armády. Tyto odhady jsou jedním z ukazatelů, potvrzujících kvalitativní změny charakteru ozbrojeného zápasu, které nastaly se zavedením raket a jaderných zbraní a se zdokonalením letectva po druhé světové válce. Jejich příčinou je tedy v podstatě rozvíjející se vědeckotechnická revoluce.

Změny vničivých prostředků a v charakteru ozbrojeného zápasu jsou příčinou změn i v obraně zápolí a obyvatelstva. Poměrně dobře vybudovaná ČPO z konce druhé světové války se po válce dále zdokonalila. Úvahy vedly k tomu — budovat již v době míru úkryty pro obyvatelstvo, zvláště ve velkých centrech, které jsou pravděpodobnými cíli napadení letectvem a raketami. Je to velmi účinné opatření. Propočtem a zkouškami bylo dokázáno, že ve velkém městě, které má vybudované úkryty by byly ztráty na obyvatelstvu několiknásobně menší než tam, kde úkryty nejsou.

Technická a ekonomická nemožnost vybudovat odolné úkryty pro veškeré obyvatelstvo byla příčinou vývoje druhého hlavního prostředku ochrany obyvatelstva, kterým je evakuace cílových míst. I když má evakuace řadu obtížných problémů, musíme ji počítat za jednu z hlavních a účinných metod ochrany obyvatelstva.

Dnešní stav CO v ČSSR

Pro přípravu a realizaci opatření „CO“ v ČSSR platí dosud zásady stanovené vládním usnesením č. 49 z 15. ledna 1958. Podrobnosti stanoví Směrnice ministra vnitra o civilní obraně.

Hlavní zásady obsažené v těchto dokumentech charakterizují „Civilní obranu“ jako **součást obrany státu**, jako souhrn opatření k zajištění **ochrany a obrany obyvatelstva** před následky nepřátelských útoků, k vytvoření podmínek pro **plynulý chod hospodářského života při nepřátelských útocích** a k **odstranění následků** těchto útoků.

Jako hlavní úkoly „CO“ v míru i za války stanoví tato nařízení školení obyvatelstva, evakuaci obyvatelstva, protiradiační, protichemickou a protibakteriologickou ochranu obyvatelstva, zemědělské produkce a jiných životních potřeb, budování úkrytů, výcvik jednotek CO, systém vyrozumění a varování obyvatelstva a záchranné práce.

Za samozřejmé se počítá vybavení veškerého obyvatelstva prostředky individuální protichemické a protiradiační ochrany.

Předpoklad rozsáhlých destrukcí a požárů ukazuje, že by se v budoucí válce nevystačilo jen se svépomocí obyvatelstva v destruovaných sídlištích. Rozbor tohoto problému ukázal nutnost vybudovat na pomoc postiženému obyvatelstvu vojenské jednotky, již v míru vycvičené k likvidaci následků napadení a vybavené moderní výkonnou technikou.

Důležitost zachovat státním politicko-právním a národohospodářským orgánům schopnost řízení za války i v podmínkách hromadného napadení zápolí vede k budování chráněných pracovišť a odolné spojovací sítě.

Složitost a výjimečnost podmínek, ve kterých bude napadené obyvatelstvo žít a pracovat, a to složitost jak po technické, tak po organizační, zdravotnické i psychologické stránce, kategoricky přikazuje soustavnou přípravu obyvatelstva k svépomocné ochraně.

Tak se postupně vyvinuly do značné míry živelné a nekomplexní názory na nové prvky ochrany obyvatelstva a v souladu s nimi se rozvíjely přípravy a výstavba dnešního systému CO státu, který se tak v posledních 24 letech od skončení války vyvinul z bývalé ČPO. Vyjmenované prvky ochrany obyvatelstva charakterizují zhruba současný stav CO nejen u nás, ale ve většině evropských zemí.

„CO“ je organizována jako **samostatný systém** v rámci všech opatření k obraně státu. V činnosti CO se prolínají civilní i vojenské prvky, jako prostředky má také civilní i vojenské organizace, útvary a jednotky (svěpomocné útvary a kádrové vojenské jednotky). Rozsah CO jí vtiskuje všelidový charakter. Protože opatření CO zasahují do veškeré lidské činnosti ve státě, jsou zodpovědnými nositeli úkolů všechny resorty státní správy. Zodpovědným za koncepci, organizaci a metodické vedení ostatních resortů je u nás resort ministerstva vnitra.

I když systém CO není špatně řešen a jeho opatření obecně pokrývají nutné oblasti činnosti za války i příprav v míru, není třeba zvlášť vysvětlovat, že koncepce z r. 1958 už není nejnovější. V současném rychlém vývoji válečné techniky i strategického myšlení je doba 11 let příliš dlouhá, aby systém nezastaral. Od r. 1958 se velmi výrazně rozvíjely strategické teorie a ná-

zory na pravděpodobný charakter ozbrojeného zápasu a vedení potenciální války v evropském prostoru. V souvislosti s tím byly už u nás snahy systém CO modernizovat a ministerstvo vnitra vyvinulo v tomto směru značné úsilí. Rozhodnutí bylo připraveno začátkem r. 1967 se správnou základní myšlenkou začlenit systém CO do komplexu systému obrany státu.

Dříve však, než došlo k realizaci těchto rozhodnutí, vznikly pochybnosti (oprávněné) o správnosti a vědeckém základu nového návrhu na obranný systém ČSSR, v němž neměla „Civilní obrana“ existovat

jako samostatný podsystem obrany země. Systém „CO“ lze správně vyřešit jen v kontextu s řešením základních problémů obrany státu. Proto byla práce na nové koncepci „Civilní obrany“ začleněna do komplexu prací na celkovém systému obrany státu. V ministerstvu národní obrany zpracovává problematiku systém obrany státu zvláštní komise, sestavená ze zkušených odborníků MNO i některých jiných resortů státní správy. Širší veřejnost bude seznámena s výsledky prací, až návrhy přijmou zodpovědné státní orgány v průběhu r. 1970.

Charakteristiky systému civilní obrany v zahraničí

Názory na civilní obranu v zemích Varšavské smlouvy vycházejí varianty globální raketové jaderné války. Cíl je tedy správně zaměřen na ochranu životů obyvatelstva za nejtěžší varianty války. Chce se tak řešit jednak problém „přežítí“, jednak ostatní problémy chodu života na teritoriu za války. Maximální ochrana životů obyvatelstva je základním předpokladem pro další cíle „CO“, kterými jsou — zabezpečení činnosti řídicích orgánů státu, chodu národního hospodářství a rychlá likvidace následků napadení zbraněmi hromadného ničení.⁵⁾

Civilní obrana se v socialistických zemích správně chápe jako druh strategického zabezpečení ozbrojeného zápasu. Tato myšlenka nebyla však dosud dovedena do důsledné hloubky zejména v oblasti řízení a záloh prostředků pro odstranění následků jaderného napadení. „CO“ se vyvíjí jako „vylepšená“ CPO druhé světové války. Nevychází důsledně z myšlenky strategického zabezpečení operací obrany teritoria jako součásti strategických vojenských operací, kterými se vede ozbrojený zápas, je zaměřena převážně na všeobecnou svépomoc obyvatelstva a na výpomoc obyvatelstvu vojenskými jednotkami CO. Svépomoc obyvatelstva a nasazení některých odborných výrobních kapacit má vyřešit i ochranu a opravy poškozených komunikací, spojů, závodů a zemědělských objektů. Je tedy zaměřena více jen na pasivní ochranu obyvatelstva v užším slova smyslu a jen zčásti zahrnuje představy zabezpečení obrany teritoria jako celku. Založena je do značné míry na principu dobrovolnosti, právě tak jako příprava obyvatelstva v míru. Počítá tedy s vlasteneckou, politickou, morální, etickou a humanistickou vyspělostí obyvatelstva. A to je prvek relativní, měnlivý, který může

selhat, není-li podepřen autoritou zákonů a zákonného postihu.

Ani v nesocialistických evropských zemích není civilní obrana důsledně opřena o myšlenku zabezpečení strategických operací. Má však řadu prvků, které k tomu směřují. Z nich hlavním prvkem jsou poměrně silné vojenské jednotky, organizované a v míru cvičené k odstraňování následků napadení.

Tak např. NSR má „Sbor civilní obrany“, který má do r. 1975 dosáhnout počtu 45 000 mužů. Švédsko má 20 mobilních „pomocných sborů CO“, Norsko 14 „Univerzálních mobilních kolon“ o celkovém počtu asi 8 500 mužů. Holandsko má specializované jednotky protipožární, záchrané a zdravotnické o celkových počtech asi 23 000 mužů.

Výkon civilní obrany za války i přípravy v míru jsou nařízeny řadou zvláštních zákonů. Tyto zákony stanoví povinnosti soukromých osob, organizací a podniků v přípravě i ve výkonu CO. Službu v CO stanoví jako povinnost pro osoby nepodléhající branné povinnosti ve věku od 15 do 65 let. Podnikům a závodům ukládají zákony různá omezení a povinnosti, mimo jiné i ve výstavbě krytů apod. Školení v míru je povinné a je zaměřeno diferencovaně na politickosprávní orgány, na řídicí personál podniků a služeb i na ostatní obyvatelstvo.

Tyto zákony, označované zpravidla jako „zákony pro případ nouze“ řeší celou problematiku širší civilní obrany, tj. opatření v národním hospodářství, v dopravě, ochraně obyvatelstva, ve stavebnictví, v zásobování potravinami a vodou, ve zdravotnictví aj.

Hlavním zákonem „nouzového zákonodárství“ v NSR je „Zákon o sboru civilní obrany“ z r. 1965. Kromě něho bylo v NSR přijato v r. 1965 šest dalších zákonů k zajištění chodu života na teritoriu za války

⁵⁾ Viz „Vojenská strategie“ — Sokolovski a kol. — Naše vojsko 1964 str. 442.

a k přípravě na válku v míru. Také v ostatních zemích západní Evropy je tato problematika řešena řadou zákonů (Francie, Holandsko, Švédsko, Švýcarsko, Norsko, Dánsko).

Ve všech kapitalistických evropských zemích je řešena problematika CO ve spolupráci civilních a vojenských orgánů. V některých zemích [např. v Anglii, Francii, Švýcarsku] se podílí na obraně obyvatelstva vojenská teritoriální obrana, zvláště ve Francii důkladně vybudovaná, nebo se vytvářejí zvláštní vojenské jednotky „civilní obrany“ [je to sice nelogické, počítat vojenské síly do civilní obrany, ale my to děláme také tak].

Na přípravu civilní obrany a ochrany se vynakládají značné částky (např. NSR vydává v současné době 450 miliónů DM ročně). Vedení NATO doporučilo členským zemím věnovat ročně na civilní obranu celou třetinu nákladů na polní vojska. I když to většinou země NATO nedodrží, budují civilní obranu soustavně, věnují

značnou péči školení obyvatelstva a vybavují systém CO moderními technickými prostředky jako výkonnými výstražnými sirénami, stanicemi vybavenými pro zjišťování radioaktivního a biologického zamoření, budují úkryty a chráněná pracoviště a automatické systémy varování před radioaktivitou.

Pro přípravu civilní obrany v USA je charakteristická snaha řešit potřeby civilní obrany za pomoci vědeckého výzkumu, do kterého jsou zapojeny různé vědecké výzkumné ústavy a vysoké školy, které pracují podle společenské zakázky „Úřadu pro Civilní obranu USA“. Tento úřad má sice civilní název, ale je to de facto vojenská instituce, neboť jeho ředitel je současně náměstkem ministra obrany USA. Školení obyvatelstva, organizační přípravy i výzkum jsou značně pokročilé. V úkolech civilní obrany jsou cvičena mj. i vojska Národní gardy, jejichž nasazení k civilní obraně a ochraně za války je plánováno jako jedna z variant jejich použití.

Principy pravděpodobného dalšího rozvoje názorů na „Civilní obranu“

Rozvoj strategického myšlení a analýzy pravděpodobných variant vedení války však naznačují, že vyjmenovaná opatření jsou jen jedním z hlavních prvků ochrany obyvatelstva. Tato opatření jsou totiž všechna pasivní a jsou zaměřena až na **následky napadení**. Berou v úvahu ničivý projev ozbrojeného zápasu jako existující realitu, nezabývají se způsoby aktivní obrany a předcházení těmto následkům a nejsou proto komplexní. Řeší bez širších souvislostí jen jeden z prvků systému, který je schopen jen ve svém komplexu zabezpečit přežití budoucí války, přežití chápaného v nejširším slova smyslu, v kolektivním měřítku přežití národů.

Daleko účinnější jsou aktivní činnosti zaměřené na přežití. Lépe než odstraňovat následky je jim předejít. V absolutním slova smyslu to znamená předejít vůbec rozvinutí ozbrojeného zápasu a zachovat mír. Tímto směrem jde provádět snaha socialistických zemí seskupených ve Varšavské smlouvě kolem nejsilnější socialistické mocnosti — Sovětského svazu. Je to celý systém politických, diplomatických vojenských opatření, kterými se Sovětský Svaz a ostatní země Varšavské smlouvy snaží udržet mír. V těchto opatřeních se uplatňují dvě hlavní zásady udržení světového míru:

1. Důsledným politickým bojem za mír a za odzbrojení.

2. Způsobem odpovídajícím reálné současnému stavu mezinárodních vztahů ve světě, tj. udržováním předstihu nebo ale-

spoň rovnováhy ve vojenském potenciálu a v pohotovosti strategických ozbrojených sil.

To jsou nejdůležitější problémy aktivního předcházení následkům války. Ukazují také názorně současnou dialektickou jednotu problematiky války a míru, politiky a vojenství, diplomacie a budování obrany.

Ale i když by došlo k rozpoutání ozbrojeného zápasu, existují aktivní prostředky obrany a ochrany obyvatelstva a materiálních hodnot země. V jejich spojení v jediný systém s pasivní ochranou je teprve záruka optimálního zabezpečení přežití národů.

První způsob aktivní obrany a ochrany je spojen s vedením ozbrojeného zápasu. Nejúčinnější způsobem předejití následkům napadení je zničit co nejrychleji vojenskou sílu agresora, a to v první řadě ty prostředky vedení ozbrojeného zápasu, kterými může protivník působit do hloubky zápolí, tj. především strategické rakety a dálkové bombardovací letectvo.

Druhým aktivním prostředkem je protivzdušná obrana státu, pozůstávající ze systému protiletadlové, protiraketové a protikosmické obrany.⁶⁾

Třetím prostředkem je udržet akceschopnost ozbrojených sil schopných tyto úkoly plnit. To znamená zabezpečit doplňování a zásobování ozbrojených sil lidmi, bojovou technikou a materiálem, zejména

⁶⁾ Technicky, ekonomicky, strategicky a operačně je účinná a efektivní jen integrovaná PVOS v koalici.

náhradní díly, opravami, municí, pohonnými hmotami a proviantem.

Čtvrtým aktivním prostředkem je zabezpečit možnost manévru a přísunu dalších operačních záloh na válčišti.

Pátým aktivním prostředkem, na němž jsou převážně závislé i ty předchozí, je udržet pevnost zápolí, jak po stránce morální a psychické, tak po stránce zdravotní, materiální a technické.

I likvidace následků napadení se musí řešit aktivně a operativně, což předpokládá mít v ruce prostředky, tj. vojenské vyčištěné a technicky moderně vybavené jednotky, kterými vedení státu může uskutečňovat manévry a nasazovat je po zvažení situace s rozmyslem a organizovaně k odstranění následků napadení v těch místech (ve výrobě, v administrativních a správních centrech, na komunikačních a telekomunikačních uzly a trasy), která jsou pro vedení ozbrojeného zápasu, obranu a ochranu obyvatelstva rozhodující a strategicky nejdůležitější.

Konečně přicházejí na řadu i opatření CO v užším pojetí, tj. **ochrana obyvatelstva** a všeobecné odstraňování následků napadení zbraňových systémů nepřítele. Samotná pasivní ochrana obyvatelstva by však nebyla dostatečně účinná a bez veškerých ostatních aktivních opatření by nemohla vyřešit problém „přežít“.

Proto i „Civilní obranu“ (Nevojenskou obranu) chápeme nyní v daleko větší šíři než bývalou „CPO“ i než nedávné pojetí „CO“. Civilní obrana je v současné době součástí celkové obrany země, kterou můžeme dělit na vojenskou a civilní. Systémově (v oblasti řízení) patří praktická opatření civilní části obrany státu do systému obrany a ochrany teritoria. I ta má svoji vojenskou a civilní část.

Vojenská část zahrnuje protivzdušnou obranu státu i pozemní obranu teritoria včetně obrany proti výsadbám, proti diverzím, špionáží, proti jednotkám pronikajícím frontou.

K uskutečňování teritoriální obrany slouží také vojenské systémy sledování vzdušné i pozemní situace na teritoriu, a to jednak všeobecné — zahrnující činnost nepřítele a obranu proti němu — jednak speciální situace radiální, chemické i bakteriologické a také situace vznikající destrukcemi sídlišť, center, komunikačních a spojovacích uzlů. Sledování této situace je nezbytným podkladem pro řízení veškeré vojenské i nevojenské činnosti na území státu, podkladem k rozhodování řídicích center PVOS i pozemní obrany i ochrany, k nasazování vojenských jednotek na nejdůležitější úseky boje s nepřítelem i s následky jeho destrukční činnosti.

Neustálá znalost situace na území státu je nezbytná nejen pro řízení vojenských, ale i civilních opatření. Bez znalosti situace, která se za války může měnit od hodiny k hodině, by nebylo možné ani řízení politickoprávní, ani hospodářské, dopravní atd. Proto všechny jak centrální, tak územní orgány Komunistické strany, politickoprávní orgány, orgány řídicí CO, státní zdravotnickou službu, těžbu, výrobu, dopravu, spoje, atd., tj. všechny řídicí orgány, musí nepřetržitě znát vojenskou situaci na území státu.

Důležitou složkou civilní ochrany je informování obyvatelstva o situaci, o vyhlašování stupňů ohrožení, vyhlašování protivzdušných, radiálních, chemických, požárních, povodňových poplachů, pokynů k evakuaci, zaujímání krytů a k režimu života vůbec.

Účelné je vybudovat jednotný systém hlášení a zpracovávání všech informací, vybavený moderní technikou automatizací a početní. Zpracování (souhrn komplexní situace) by mělo být zajištěno na třech stupních: okres [kraj] — republika — centrum (federální orgán).

Rozbor těchto potřeb ukazuje, že civilní orgány řízení potřebují jako jeden z hlavních prvků podmiňující jejich schopnosti řízení za války úzký styk s vojenskými štáby řídicími obranu teritoria.

Od uvedených komplexních činností se výrazně odlišuje „Civilní obrana“ v užším pojetí, zaměřená všeobecně na individuální i kolektivní ochranu obyvatelstva a národního majetku. Jejím smyslem je zachránit co největší počet životů již postiženého obyvatelstva a hodnoty postiženého národního majetku.

Civilní obrana a ochrana je důležitou součástí obrany teritoria, která se v současných podmínkách stává složkou obrany státu, rovnocennou polní činnosti ozbrojených sil v řešení rozhodujících střetnutí ozbrojeného zápasu. Obrana a ochrana teritoria tvoří jediný komplex se strategickými operacemi ozbrojených sil na frontách ozbrojeného zápasu. Jejím aktivním přínosem k vedení ozbrojeného zápasu je vytvářet pevnou základnu pro polní operace. Protože se v současných podmínkách vedení války vede doslova boj nejen o vítězství ozbrojených sil na frontách, ale také ozbrojený boj o teritorium, můžeme plným právem označit obranu a ochranu teritoria za strategickou operaci — za součást strategických operací ozbrojeného zápasu. Civilní ochrana („CO“) je v tomto pojetí strategickým zabezpečením této aktivní strategické činnosti. Její význam pro vedení ozbrojeného zápasu, tj. pro vítězství ve válce i pro přežití národů, vyniká,

uvážíme-li, že jejím cílem je uchránit lid-
skou i materiální základnu vedení války.
Právem se tedy téměř ve všech zemích
světa věnuje v posledních letech značná
pozornost zdokonalení, nebo i zcela nové-
mu řešení civilní ochrany na nových prin-
cipech. Státy, které tuto problematiku pod-
ceňují a přípravě obrany teritoria ani civilní
obraně nevěnují plnou pozornost se pos-
tupně dostanou do nevýhodné situace
v celkové hodnotě poměru sil, který dnes
nelze měřit jen počtem divizí, tanků, le-
tounů, raket a jaderných zbraní, ale cel-
kovou připraveností státu na válku.

Vědeckotechnická revoluce jak se zdá
se mění v neustálý prudce stoupající vě-
decký a technický vývoj, který se trvale
a soustavně promítá i do vojenství. Další
oblasti, která pravděpodobně přinese vel-
ké změny ve vojenství je rychlé dobývání
kosmu.

S rozvojem techniky se vždy nejdříve
propracovávají teorie ofenzivního použití
nových bojových prostředků a zbraňových
systémů. Bylo tomu tak i při zavádění ra-
ket a jaderných zbraní. Teprve potom při-
cházejí na řadu prostředky a způsoby
obran a ochrany proti novým prostřed-
kům. V souvislosti s rozpracováním aktiv-
ního použití raket a jaderných zbraní
i charakteru potenciální raketové a jader-
né války, rozvinula se teorie obranného
systému státu a koalice, válečné a vojen-
ské doktríny státu, obrany a ochrany teri-
toria.

S tím souvisí i problém „Civilní obrany“
a ochrany obyvatelstva. Docházíme k zá-
věrům, že dosavadní koncepte ochrany
obyvatelstva a materiálních hodnot státu
je již nedokonalá a zastaralá, není již
adekvátní novým způsobům vedení ozbro-
jeného zápasu a války jako celku. V po-
tenciální válce, ať je už jaderné nebo kon-
venční⁷⁾ se zásadně mění charakter proje-
vu ozbrojeného zápasu v zápolí. Ani válka
„konvenční“ by se už nedala srovnat
s charakterem druhé světové války. Zá-
sady, které ještě za druhé světové války
vyhovovaly realizaci „CO“ formou ochrany
obyvatelstva a materiálních hodnot, nevy-
hovují pro současné způsoby vedení ozbro-
jeného zápasu, protože nejsou dostatečně
účinné ani efektivní.

Protože se musí počítat s tím, že celé
zemí státu za frontou se stane bojištěm,
nepostačí k řešení obrany dosavadní kon-
cepte „CO“. Z těchto úvah a ze studia
pravděpodobného modelu napadení území

státu vyrůstá teorie obrany a ochrany
teritoria jako součásti strategických ope-
rací ozbrojeného zápasu. Protože součas-
nými zbraňovými systémy je napadnutel-
ná samotná základna vedení války a je
možné rozbít přímo válečný potenciál
státu v jeho základech, nepostačí jako
protiopatření dosavadní „Civilní obrana“,
zaměřená převážně na pasivní ochranu
obyvatelstva a řešení převážně nevojen-
skými prostředky. Vedení boje o teri-
torium vyžaduje mít připraveny k zasazení
vojenské prostředky adekvátní předpoklá-
danému útoku nepřitele, který může být
zaměřen ke zničení nebo narušení váleč-
ného potenciálu státu ve všech jeho slož-
kách:

- v morálně politické a lidské základ-
ně státu — teroristickými úderými na ničení
(event. vyhlazování) obyvatelstva a na
rozrušení systému řízení státu;

- v ekonomické základně válečného
potenciálu státu — úderými na válečné zá-
soby, na strategické zdroje, výrobu a do-
pravu;

- ve vojenském potenciálu na znemož-
nění vojenské mobilizace, doplňování vojsk,
rozrušení komunikací, dopravního a tele-
komunikačního systému státu, na izolaci
bojiště z týlu, znemožnění přisunu dalších
pozemních operačních sledů atd.

Ti, co jsme dosud chtěli vyřešit jednot-
ným systémem „Civilní obrany“, rozpadá
se pod zorným úhlem pravděpodobného
charakteru ozbrojeného zápasu na dvě ob-
lasti:

- vojenskou a civilní.

Vojenská oblast krystalizuje v součas-
né době pod pojmem „teritoriální obrana“.
Ta má tyto hlavní složky:

- protivzdušnou, tj. protiletadlovou,
protiraketovou a protikosmickou obranu
státu;

- pozemní obranu teritoria (proti
vzdušným výsadbám, proti jednotkám pro-
niknuvším frontou, proti vnitřním nepřá-
telským a rozvratným silám, proti diverzi
a špionáži);

- obranu strategicky důležitých ko-
munikací, objektů dopravy, spojů, skladů,
zásob atd.;

- obranu strategicky a životně důle-
žitých hospodářských center a zdrojů (vý-
roby, energetiky, zemědělství, lesů, vod-
ních děl a zdrží atd.);

- obranu systému řízení státu (poli-
tickosprávních center, systému struktury
řízení, spojů atd.).

To jsou zhruba nejdůležitější strategické
systémy a předměty obrany teritoria, jejichž
obranu, ochranu a odstranění následků
napadení (renovaci) bude nutné řešit vo-
jenským systémem a vojenskými prostřed-

⁷⁾ Poučení, že by se moderní konvenční válka
nelišila tak radikálně od jaderné, jak jsme se
dondávna domnívali, je příklad prvních dnů
izraelsko — SARské války. Dnešní vojenská stra-
tegie má mohutné prostředky působit na zápolí
i bez použití jaderných zbraní.

ky, jako součást celkových operací ozbrojeného zápasu, koordinovanou s operacemi polních pozemních vojsk a ostatních strategických ozbrojených sil. Současně s tím je samozřejmě řešena i obrana a ochrana živé síly těchto předmětů a objektů. Vojenská obrana tohoto typu řeší nejobtívnější část obrany a ochrany, tedy i „přežití“ obyvatelstva.

K řízení komplexního systému obrany teritoria ovšem nestačí jednostranný tok informací. Proto bude nutné organizovat jednotný systém toku informací zdola nahoru, jejich souhrnné zpracování na každém územním stupni řízení, a opačně shora dolů systém toku informací o celkové situaci (přehledy), vydávání pokynů a nařízení, rozhodování, i zásahy prostředky centrálních záloh — jako zásadní princip řízení.

Otázka je, zda v takovém systému obrany teritoria má svoje místo i „Civilní obrana“ v dosavadním pojetí, tj. obecná ochrana obyvatelstva a materiálních hodnot (i kulturních hodnot). Zajisté, že má, a to místo velmi důležité. Vojenská obrana teritoria nemůže vyřešit všechno. Lidské a materiální zdroje, kterými je možné vybavit vojenskou obranu, jsou omezené. Proto bude možné řešit vojenskými prostředky jen část úkolů; protivzdušnou obranu sice jako celek, ale ostatní prvky vojenské obrany budou omezeny na vybraná strategicky důležitá centra, uzly, objekty a systémy. Pro vedení války a přežití národů je však důležité poskytnout ochranu všem lidem ve státě, jako rozhodujícímu, základnímu prvku obrany země a současně hlavnímu předmětu obrany státu, jehož uchování dává smysl obraně

státu. Taková ochrana je ale možná jen za aktivní účasti veškerého obyvatelstva, osazenstev veškerých závodů, podniků a zařízení a jejich organizovanou, jednotně připravovanou a řízenou svépomocí. Tímto způsobem můžeme řešit záchranu národní podstaty i problém „přežití“.

V uvedených základních směrech a myšlenkách je možné očekávat další vývoj a řešení problematiky „Civilní obrany“, která v širokém pojetí obsahu tohoto pojmu se stává v současné době v rámci řešení systému obrany státu základní a klíčovou problematikou obrany země.

Je samozřejmě, že ne všechny teoretické vývoje mohou být ihned uskutečňovány v praxi. Nemůžeme proto ani očekávat, že praktická opatření, která mají být v dohledné době přijata, budou moci akceptovat myšlenky nastíněné v této stati. Od teorie k praxi je dlouhá cesta. Orgány rozhodující o praktických opatřeních musí brát v úvahu celou řadu faktorů, z nichž mnohé jsou absolutně limitující, které teoretik v úvahu nebere, případně je ani nezná. Hlavními limitujícími faktory jsou vždy lidské a ekonomické možnosti, které často nedovolí přijmout dobrou myšlenku. Nastíněním pravděpodobného perspektivního rozvoje myšlení v oblasti systému obrany ČSSR proto zdaleka nemíním vzbudit představu, že by v r. 1970 mohla být realizována podobná koncepce. Cílem stati je seznámit jednak se současným stavem řešení těchto otázek u nás i ve světě, jednak přispět do diskuse k širšímu obecnému názoru na problematiku systému obrany země a na pravděpodobné trendy dalšího rozvoje těchto životně důležitých problémů zajištění obrany země.